

Magasin

Stavanger Aftenblad

Tiende og ellevte generasjon

ANDERS MINGE

haukaasmobler.no

TONNING & STRYN

*tilbudet gjelder t.o.m 17. august

Tilbudet som topper alt.

Ved kjøp av en Hästens seng, få med BJ overmadrass fritt.

BE AWAKE FOR THE FIRST TIME IN YOUR LIFE® | HASTENS.COM



Hästens since 1853

SOMMERKAMPANJER



UTSTILLINGS
MODELLER*

25%

* Excel, Superia og Herlewing

siden 1934
haukaas®
KLASSISK OG MODERNE

Arvtakerne

Han måtte føle Hongkongs klamme klima og gatenes trengsel for å ta valget. Hun fikk en åpenbaring i fjæresteinene. De så seg aldri tilbake.

Anders Minge

tekst og foto
anders.minge@aftenbladet.no



Seks strøkne skjeer. Kokende vann til topps.

Så vente.

Hun går ingen steder. For hun er akkurat der hun skal være.

Fra kjøkkenbenken ser hun Boknafjorden, Masstrafjorden og Byfjorden gli mykt over i hverandre.

I hagen er robotplenklipperen allerede i gang med dagens dont. Utenfor gjerdet forsyner sauene seg av duggvått gress.

En bil stopper i gårdsrommet. Ut stiger sønnen Anders.

Hun merket noe under lemningen i vår. Det alvorlige, litt introverte draget var borte. Akkurat som han hadde tatt en blytung sekk av skuldrene.

Sammen tusler de inn i vinterhagen.

Og om litt er kaffien klar.

Generasjon nummer 10 og 11

For åtte år siden tok Anders over Utstein gård på Klosterøy i Rennesøy kommune etter moren Elin Schanche. Først i år synes 38-åringen at han har kontroll over driften, som er nærmeste nabo til Norges eneste bevarte middelalderkloster.

– De første årene var jeg veldig mye på felgen, sier Anders Schanche Rettedal, klør seg i hodet og gløtter ut vinduet.

Fra kårboligen opp under Rabnafjellet, hvor mor og ektemannen Jone bor, ser han utover 600 vinterfjæret sau, 1600 slaktegris, mellom 15 og 30 ute-

gående gris, 30 ammekyr og et enormt kulturlandskap han og kona Inger Lise må holde i hevd slik ti generasjoner har gjort før dem.

Ekteparet har aldri angret på at de tok over. Ikke én eneste dag.

Heller ikke Elin. Hun var enebarn, men følte aldri at faren tvang henne til å bli bonde. Ville hun ikke, skulle han nok finne en annen slektning.

«Det eneste jeg vil at du skal gjøre, er å ta utdanning», sa han til henne.

Hun var usikker på bondeyrket. Likevel ville Elin gå på landbruksskolen på Ås. Hun kom ikke lenger enn til forkurset. 19-åringen var nemlig gravid. Hun giftet seg med barnefaren, Ole Rettedal, og i tillegg til Anders fikk de også Endre. Ekteparet flyttet til Stavanger, Oslo og Trondheim.

Det var en sånn stormfull sommerdag på Utstein. Elin og sønnene er hjemme på ferie. Hun tusler rundt nede i Taravik, kjenner vinden røske tak, kikker mot Knebersfjellet, som troner bak klosteret. Hun beskriver øyeblikket nærmest som en åpenbaring.

«Nå vil jeg ta over, nå er det på tide».

Tanken slo ned i henne med full kraft. Hun ville vie livet til Utstein gård.

Kostnaden ble et brutt ekteskap.

I 1987, 26 år gammel, flytter hun og sønnene Anders og Endre ut for godt – og inn i en helt ny tilværelse.

– Det er nok det beste valget jeg har tatt. Elin løfter katten forsiktig opp og legger Dag Otto like forsiktig ned i fanget.

Oppveksten på garden

Elin vokste opp sammen med mor Gudrun, far Eilert og onkelen Nils. Ofte følte hun seg annerledes sammenlignet med de andre barna og ungdommene på Mosterøy.

– Folk trodde vi var rike og velstående, siden garden er så stor og generasjonene før oss hadde en historie med tjenere. Men vi hadde ikke bedre råd enn andre. Kanskje folk var misunnelige, men misunnelse har jeg aldri brydd meg om, verken før eller nå.

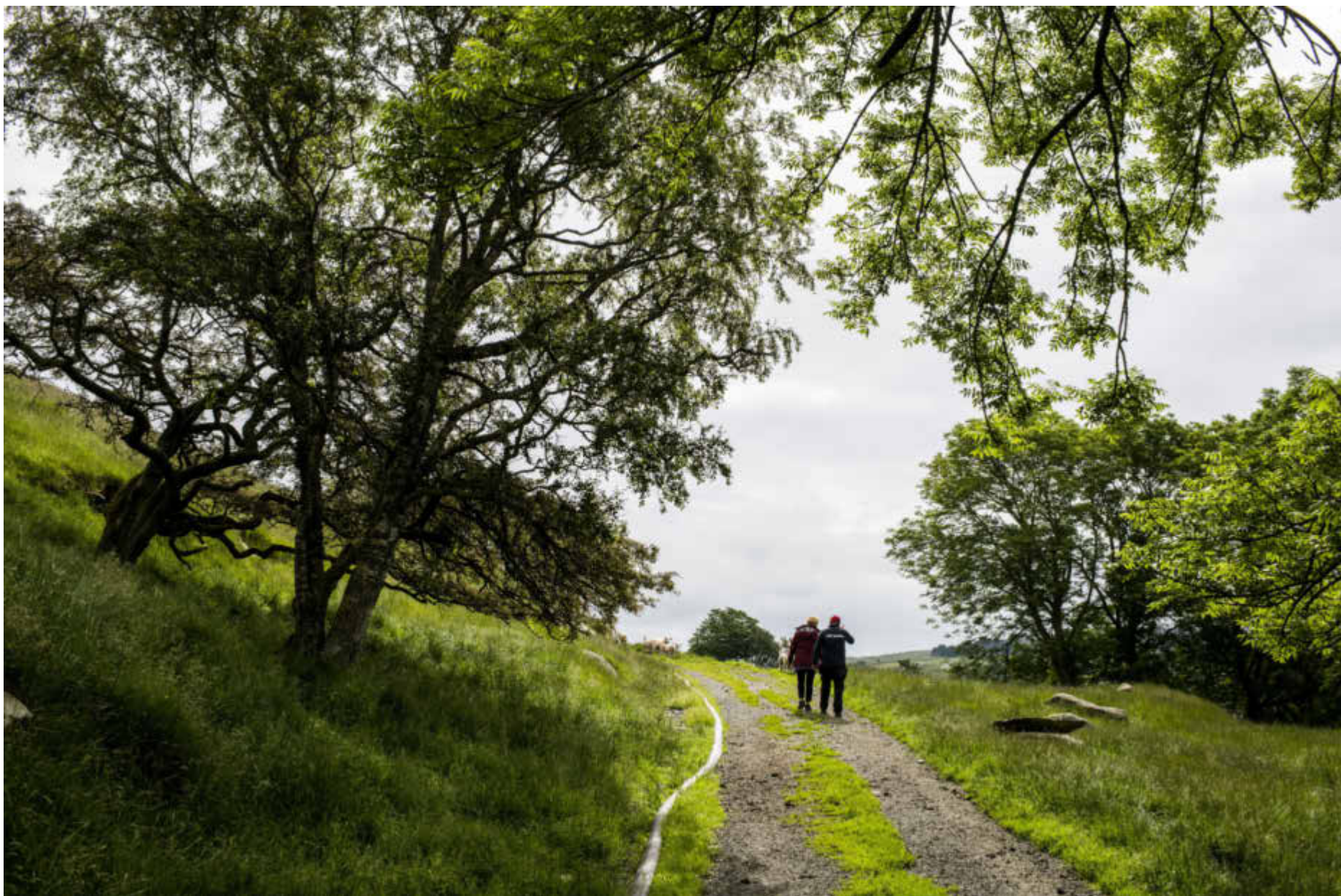
Elin hadde knapt venner før hun ble seks- sju år. Var mye alene, men kjedet seg aldri. Underholdningen måtte hun finne på selv. I timevis kunne hun sitte på steingjerdet å kikke på turistene som kom langveis fra for å oppleve klosteret. Noen av dem var både rare og morsomme. Hun så, tenkte og undret. Hva i all verden vil de her? Ellers luntet hun mye i hælene på onkelen, han som var så god med dyrene. Under lemningen tok hun ansvar for de nyfødte som ikke fant igjen moren.

Bonden Elin gikk inn i driften med hud og hår. Men tungt, ensomt arbeid tæret på. Jone Gudmestad ble nærmest sendt fra himmelen. En staut gårdsgutt fra Hodne på Rennesøy med sivilagronom-utdannelse. En type så interessert i gårds-



Elin Schanche er tiende generasjon gårdbruker på Utstein Gard på Klosterøy i Rennesøy kommune. For åtte år siden tok sønnen Anders over.





– Hvorfor jeg tok over gården? Fordi barna skulle få en god plass å vokse opp, og fordi det var vanskelig å tenke seg livet uten Utstein og landskapet. Plassen er jo en del av meg, mitt fundament, sier Elin Schanche.

drift, og så dedikert, at ingen utfordring kunne stoppe ham.

– Men det var altså ikke for å få billig arbeidskraft jeg giftet meg med ham, ler Elin, og krøller bare føtter under seg i godstolen. Sammen fikk de tvillingene Astrid og Eilert, som i dag er 24 år gamle.

En kampklar politiker

Elin er en fighter. Samtidig som tvillingene ble født, måtte hun kjempe mot staten for at gården ikke skulle legges lokk på da den ble fredet etter kulturminneloven. Samtidig engasjerte hun seg i bønder som fikk skrapesyke inn i buskapen – den dødelige sykdommen som først og fremst rammer sau. På toppen av det hele var Høyre-politikeren Elin svært delaktig i å legge ned barneskolene på Bru, Åmøy, Sørbø og Østhusvik.

Da vedtaket skulle gjøres, måtte kommunestyremøtet flyttes til Meieriet i Vikevåg for å få plass til alle tilskuerne. Enkelte krefter i Høyre ville ekskludere henne fra partiet, men uten å lykkes. Da vedtaket var gjort, spurte rådmann og kontorsjef om de skulle følge henne ut av lokalet. Hun takket ja.

– Du fikk vel ikke flere venner i nærmiljøet av å legge ned skoler?

– Det skal jeg love deg at jeg ikke gjorde. Jeg lærte å stå i stormen. Litt som nå, når bompengedebatten raser. Det gjelder å stå oppreist – og la folk kjefte. I dag tenker ingen på at skolene ikke er der lenger. Jeg er helt immun mot munnhoggeri. Ikke fordi jeg er arrogant, men hvis du skal være politiker, må du være trygg på at valgene er riktige. Så får du tåle i perioder å være lite populær. Når po-

litikerne må gjøre beslutninger som fører til større endringer, møter de også den største motstanden. Mobbing og netthets av folkevalgte er selvfølgelig helt uakseptabelt.

Men 28. mars 1996, dagen da alt kokte i Meieriet, vil alltid være en spesiell dato for henne. Det var da hun fikk elefanthud.

I dag er Elin Schanche 57 år og fylkesleder for Høyre i Rogaland.

– Etablerte politikere er ofte litt kjedelige. Lidenskapen fra da du var yngre forsvinner litt. Vi blir for opptatt av å holde relasjonene til de andre partiene og oppføre oss ordentlig. Vi mister den indre geriljasoldaten. Jeg er nok blitt altfor skikkelig; Jeg går ikke ut i mediene og mener allslags som jeg kanskje burde. I en samfunnsdebatt flytter du grenser – enten du liker resultatet eller ei. I politikken må du stå ved beslutningene. Hvis ikke får du ikke gjennomført de store endringene. Og du skal ha respekt for at folk er uenig med deg, men hvis du er valgt til å forvalte noe på vegne av andre, har du en plikt til å stå i det.

– Som å være bonde?

– Ja, plattformen fra en gård som har vært i slekta siden 1700-tallet, gir trygghet om at beslutninger jeg tar i dag kan få betydning i flere år framover. Så vet jeg veldig godt at jeg bare er et lite ledd i en lang kjede.

Da Anders tok valget

Klokka er ni, men langt på dag for bonden. Han har allerede stelt for grisene, strødd og føret dem. Dessuten har han snekret på ett av husene, som

skriker etter litt reparasjon. Årstiden er rolig. Slåtten er akkurat ferdig. Sauer, kyr og kalver er på beite. Griser og noen kopplam er de eneste som trenger stell innendørs. Derfor kan han male, snekre, fjerne tistler fra beitemarkene eller sysle med andre saker som står på den uendelig lange listen over gjøremål og utbedringer som venter. Å sitte slik – uvirksom i mors vinterhage – er ikke hverdagskost.

Som sin mor tok heller ikke han lett på valget om å bli bonde. For han var ikke som sin sønn, en som freser rundt i kjeledress fra Felleskjøpet og suger inn alt som skjer på garden. Anders er en teoretiker mer enn praktiker. Og bonde? Det var ikke det største målet i livet. Også han fikk beskjed om å dra ut i verden og ta utdanning. Anders gikk først på musikklinjen på St. Svithun videregående skole med mål om å bli rocker. Men livets harde realiteter slo inn, de om at han aldri ville bli noe annet enn en middelmådig gitarist.

Han ble finansanalytiker i stedet. Mastergrad i finans fra Stavanger og Bergen, for så å ta et utvklingsår i Hongkong.

– Jeg svettet, det var klamt, folk dyttet bort i meg hele tiden. Da begynte jeg å forstå hvor fint det er med litt plass, himmel over hodet og frisk luft.

Sånn som på Utstein.

Tilbake i Stavanger fikk han kjapt jobb på kontor. Og da innså han for alvor at åtte til fire-jobb foran en pc-skjerm ikke er drømmen.

Foreldre som nekter dem å dra

Elin har sett mange gutter bli tviholdt tilbake av for-



En mor og en russ på tunet i år 2000.



– Se her, vi har verdens beste utsikt! Og verdens mest verdifulle jobb! Fra Rabnafjellet har Elin og Anders perfekt utsikt over slektsgården.

eldrene for å drive familiegården. Foreldre, livredde for å gi slipp på odelsgutten, i frykt for at han aldri kommer tilbake. Som bankansatt med kunder fra landbruket opplevde hun bønder som knapt pratet med barna som skulle ta over gården, og i hvert fall ikke med de andre barna i familien.

– Vi hadde store familieråd og strategisamlinger, nettopp fordi at barna skulle få tid til å tenke seg om og bli sikre på hvem av Anders og Endre som virkelig ville ta over. De skulle være klar over at den som overtok fikk en arvemessig fordel, men at vedkommende også tar på seg mye jobb og ansvar. Målet var å få dem til å heie, ikke motarbeide. Jeg tror mange bondefamilier har store problemer med å sette ord på følelsene ved en overdragelse.

Elin har alltid ment at hvis noen av barna skulle ta over en gård, skulle de gjøre det før fylte 30 år, for da er pågangsmotet på topp. Du er fysisk sterk og ikke utskjemt av en åtte til fire-jobb. Dessuten ville også hun og Jone være unge nok til å få seg sivile jobber.

For fire generasjoner siden, midt i de harde 1930-årene gikk gården konkurs. Elins far, Eilert junior, ble nærmest presset av sin far, Eilert senior, til å ta over. Men det var ingenting å ta over, bortsett fra jorda. Odelsgutten startet på bar bakke – og leverte et mønsterbruk videre til datteren Elin.

Prisen var beinhardt arbeid, i et liv han ikke valgte selv. I et fortrolig øyeblikk med Elin, sa han: «Jeg hadde aldri gjort det igjen.»

– Jeg ble helt utrolig trist, sier Elin, stryker katten litt ekstra, og kikker ut på de endeløse steingjerderne faren med egne hender førte opp.

Og det er nettopp derfor ingen skal ta over Utstein gård uten at de selv har lyst.

Aldri mer.

Første året som bonde

I 2009 flyttet Anders og Inger Lise til Utstein. Tre år etter tok de over. Ekteparet har formet Utsteingården til sin egen. Merkevarerbygging av Klostergården og Klosterlam, utvikling av egne produkter, utsalg fra det ombygde og prisvinnende nauset og profilering i sosiale medier er grep ekteparet har gjort for å utvikle på sin måte.

– Første året som bonde var et kav. Kroppen var ikke vant til fysiske arbeid, alt var nytt. Da kveldene

kom, husket jeg knapt hvordan jeg kom opp i sengen, mimrer Anders.

Så begynte han å komme inn i arbeidet. Så sammenhengene mellom de forskjellige årtidene. Sluttet å tenke på hvor mye han jobbet. Snudde hodet til heller å tenke på neste steg i driften. Å være «on top of things» for å bruke hans egne ord. Nå er han der, åtte år etter.

Hans styrke er dyreholdet. En avslnerd, stadig på jakt etter rette gener og avstamning. Å ale opp dyr tar derfor lang tid. Dessuten ser han potensial i den jorden han dyrker og forvalter, som sin mor.

– Er du redd for å bli sammenlignet med henne?

– Nei, det er vel langt verre personer å bli sammenlignet med enn mor. Når jeg treffer folk som sier at jeg må hilse hjem til hun flinke moren min, blir jeg stolt. Stolt er jeg også av morfar. Han var en mann som mange hadde stor respekt for. Jeg blir ærbødig, føler jeg må være like flink. Samtidig må jeg ikke låse meg og tro at jeg skal gjøre det samme som foreldre og besteforeldre har gjort. Jeg må skape min egen gård. Utvikle på den måten jeg tror er best.

En pjokk i kjeledress

Johan Christopher på seks år er kanskje den neste bonden på gården ved Utstein Kloster. Hvis han vil. Foreldrene har sagt han kan bli bonde hvis han har lyst.

– Den eneste jobben vår er egentlig å sørge for at han har et reelt valg når den tid kommer. At han selv tar valget mellom en godt betalt jobb og regulert liv, eller som bonde, med stor gjeld og mye arbeid. Vi skal fortsette å drive en lønnsom gård som er kjekk og god å ta over.

Når Anders og Elin møtes, snakker de litt om jordbruk, men mest om politikk.

– Jeg veldig lei meg for at ikke Anders har tid og anledning til å drive mer med politikk.

– Vil du legge det også på ham?

– Haha, han ville vært en fantastisk politiker.

– For hvilket parti?

– Høyre, selvfølgelig, og det er han jo også i hele sin sjel.

Kanskje ikke så rart med en mor som er profilert Høyre-politiker, og en bestefar som heter Arne Ret-

tedal, en av de mest markante politikerne Rogaland har fostret.

– Jeg husker ham som bestefar, ikke som politiker. Storhetstiden da han satt i regjering, og da han var fylkespolitiker, opplevde jeg aldri. Han hadde en gigantisk mobiltelefon som han fraktet med på hytta i Sirdal. Den måtte han ha for å holde kontakten med partileder Kåre Willoch. Nesten som han måtte ha egen tilhenger til snøskuteren for å frakte den opp. Telefonen gjorde enormt inntrykk!

– Høyres landbrukspolitikk, hva synes dere om den?

– Jeg skulle ønske mer engasjement. At vi snakket mer om matpolitikk enn landbrukspolitikk. Vi diskuterer bompenger, men vi diskuterer ikke moms på mat, som faktisk slår mye hardere inn i folks økonomi. Bonden må dessuten være det viktigste yrket som finnes. Å skape mat, hva er viktigere?

Elin gløtter bort på Anders – som tar over:

– De dystre spådommene da Høyre og FrP gikk inn i regjering har ikke slått til. Overføringene fra staten har holdt seg relativt stabile. Nedgangen i antall bønder har stoppet. Bøndene ser mer positivt på framtiden. Høyre og FrP har klart seg bra, sier han.

Likevel, han har dager hvor han tenker at kanskje ikke framtiden for gården er så lys som han skulle ønske. Dager hvor han undrer på om yrket har noen framtid. Vil folk spise ordinært kjøtt, eller vil de ha det syntetisk framstilte, som forskerne spør? Vil egentlig storsamfunnet at vi skal holde kulturlandskapet i hevd? Er matproduksjonen, med kyr og sauer på beite, virkelig så ødeleggende for klima?

Så slår virkeligheten inn.

Dagen før gikk han rundt på gården og klippet tistler. Solen skinte, knapt et vindpust. Fugler sang, lammene brekte. En pjokk i kjeledress fra Felleskjøpet sto karstlig i gårdstunet. Anders, ledd nummer 11, er hjemme.

– Vi bor på verdens flotteste plass og gjør det mest meningsfulle som er mulig å gjøre. Utstein er vår gård nå. Så skal vi forvalte til kommende generasjoner. Det er vårt løfte.

– Jeg tror jeg setter på litt mer kaffi. Elin setter forsiktig katten på gulvet og tusler ut på kjøkkenet.

Seks strøkne skjeer. Kokende vann til topps.